

Розробники: Михал Микола Михайліченко, к.і.н., доцент, кафедра державно-
 правових дисциплін та українознавства
 (підпис) (прізвище, ініціали) (вчений ступінь та звання, посада)
Альвіна Альвіна Орехова, д.е.н., професор, завідувач кафедри
 (підпис) (прізвище, ініціали) (вчений ступінь та звання, посада)
 менеджменту імені професора Л.І. Михайлової

Розглянуто, схвалено та затверджено на засіданні кафедри державно-правових дисциплін та українознавства (назва кафедри)	протокол від <u>02.06.2025</u> .№ <u>12</u>
	Завідувач кафедри <u>Шестакова</u> Світлана Шестакова (підпис) (прізвище, ініціали)
Розглянуто, схвалено та затверджено на засіданні кафедри: менеджменту імені професора Л.І. Михайлової (назва кафедри)	протокол від <u>10.06.2025р</u> .№ <u>15</u>
	Завідувач кафедри <u>Орехова</u> Альвіна Орехова (підпис) (прізвище, ініціали)

Погоджено:

Голова ради із забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти Михал Маргарита ЛИШЕНКО

Рецензія на робочу програму(додається) надана: Петрова Л.І. (ПІБ)

Методист відділу якості освіти, ліцензування та акредитації Г.Вар (Галина Каралік) (підпис) (ПІБ)

Зареєстровано в електронній базі: дата: 27.06 . 2025 р.

СНАУ, 2025 рік

Інформація про перегляд робочої програми (силабусу):

Навчальний рік, в якому вносяться зміни	Номер додатку до робочої програми з описом змін	Зміни розглянуто і схвалено		
		Дата та номер протоколу засідання кафедри	Завідувач кафедри	Гарант освітньої програми

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ

1.	Назва ОК	Громадянська освіта					
2.	Факультет/кафедра	Юридичний ф-т кафедра ДПД та українознавства, Факультет економіки і менеджменту, кафедра менеджменту імені професора Л.І. Михайлової					
3.	Статус ОК	Обов'язковий					
4.	Програма/Спеціальність (програми), складовою яких є ОК для	ОП « Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка», спеціальність G3 Електрична інженерія					
5.	ОК може бути запропонований для (заповнюється для вибіркового ОК)	–					
6.	Семестр та тривалість вивчення	2 семестр, 15 тижнів					
7.	Кількість кредитів ЄКТС	5 кредитів ЄКТС					
8.	Загальний обсяг годин та їх розподіл	Контактна робота(заняття)				Самостійна робота	
		Лекційні		Практичні /семінарські			
		стац.	заочн.	стац.	заочн.	стац.	заочн.
	Блок 1	14	4	16	4	45	67
	Блок 2	16	4	14	4	45	67
9.	Мова навчання	Українська					
10.	Викладач/Координатор освітнього компонента	Михайліченко М.А., к.і.н, доцент Орехова А.І., д.е.н., професор					
11.1	Контактна інформація	Михайліченко М.А., mikhailichenko@ukr.net, ауд. 246 головного корпусу За консультацією можна звернутися щопонеділка з 12.00 до 13.00. Орехова А.І., alva88@ukr.net, ауд. 302 е. За консультацією можна звернутися щовівторка з 12.00 до 13.00.					
11	Загальний опис освітнього компонента	<p>Освітній компонент «Громадянська освіта» викладається на основі курсу «Демократія: від теорії до практики», сформованого на основі міжнародного досвіду за підтримки неприбуткової міжнародної організації IFES.</p> <p>Освітній компонент спрямований на розвиток знань щодо принципів та функціонування демократичних суспільств, так і умінь та здатностей зокрема: критично мислити, приймати поінформовані й відповідальні рішення, обговорювати складні питання та враховувати різні погляди, працювати спільно з іншими, щоб досягати мети, проявляти лідерські якості, вибудовувати ефективну й раціональну аргументацію тощо. Досвід, набутий під час навчання на дисципліні допоможе краще зрозуміти роль, яку відіграє громадянин у суспільстві, а</p>					

		<p>також розвинути потрібні для цього вміння. Освітній компонент також дозволяє розвинути відповідальність за власне навчання.</p> <p>Дисципліна сформована з 2 блоків.</p> <p>Блок 1 спрямований на системну підготовку здобувачів вищої освіти до суспільного життя в умовах демократії. Передбачає теоретичне засвоєння матеріалу курсу та виконання інтерактивних вправ для розвитку громадянських знань та умінь, на основі яких формується досвід участі у соціально-політичному житті.</p> <p>Блок 2 – підготовка та захист студентського проекту. Проект передбачає роботу в групах, однак поряд із цим він містить і низку завдань, які кожен член команди виконуватиме індивідуально. Під час виконання студентського проекту ви критично розглядатимете проблему, яку виявите у своїй громаді чи суспільстві загалом. Важливо буде детально дослідити проблему, щоб виявити її причини, дізнатися про інші проблеми, пов'язані з нею, розглянути різні погляди перед тим, як робити висновки та розробляти план дій для вирішення виявленої проблеми. Цей процес складатиметься з багатьох кроків.</p> <p>Здобувачі вищої освіти мають можливість подати підготовлений проект на участь у конкурс, який щороку проводить IFES, що буде важливим досвідом для його подальшої кар'єри.</p>
12.	Мета освітнього компонента	Метою освітнього компонента є розвиток у здобувачів вищої освіти громадянських компетентностей, що дасть їм змогу краще розуміти та реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
13.	Передумови вивчення ОК, зв'язок з іншими освітніми компонентами ОП	Компетентності, розвинені на освітньому компоненті, необхідні для вивчення багатьох освітніх компонентів професійної підготовки, в тому числі під час проходження виробничої практики
14.	Політика академічної доброчесності	Політика академічної доброчесності здійснюється відповідно до «Кодексу академічної доброчесності Сумського національного аграрного університету»: http://docs.snau.edu.ua/documents/education/quality/kodeks_akadem_dobrochesnosti.pdf Під час виконання практичних робіт, написання модульних, залікових та екзаменаційних робіт студент обов'язково має дотримуватись правил академічної доброчесності. За порушення правил академічної доброчесності здобувачі освіти притягуються до такої академічної відповідальності, як повторне оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо)
15.	Ключові слова	громадянська освіта, вища освіта, громадянські компетентності, цифрові компетентності, патріотичне виховання, демократія, права людини, рівноправ'я, дискримінація, репресії, конституціоналізм, лібералізм,

		громадянське суспільство, громадянська участь, міжнародні стандарти, міжнародний досвід, цілі сталого розвитку, антикорупційна діяльність, конфлікт інтересів, доброчесність, проєкт, проєкт соціальної дії, ідентичність, міжкультурний діалог
--	--	---

2. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ОСВІТНІМ КОМПОНЕНТОМ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК З ПРОГРАМНИМИ РЕЗУЛЬТАТАМИ НАВЧАННЯ

	Програмні результати навчання, на досягнення яких спрямований ОК			Як оцінюється ДРН
	ПРН11 Вільно спілкуватися з професійних проблем державною та іноземною мовами усно і письмово, обговорювати результати професійної діяльності з фахівцями та нефахівцями, аргументувати свою позицію з дискусійних питань.	ПРН14 Розуміти принципи європейської демократії та поваги до прав громадян, враховувати їх при прийнятті рішень.	ПРН15 Розуміти та демонструвати добру професійну, соціальну та емоційну поведінку, дотримуватись здорового способу життя.	
<p>Результати навчання за ОК (ДРН):</p> <p>Після вивчення освітнього компонента студент очікувано буде здатен...»</p>				
<p>ДРН1. Володіти знаннями про устрій демократичної держави, права і свободи людини та громадянина, вміти реалізовувати власні права, протистояти дискримінації, корупції та іншим формам недоброчесності, виявляти толерантність та доброчесність.</p>	X	X	X	робота в групах (інтерактивні вправи), модульний контроль (тест множинного вибору)
<p>ДРН2. Знати форми політичної участі громадян в житті держави; розуміти особливості функціонування громадянського суспільства та його взаємозв'язок із державою; брати активну участь у суспільно-політичному житті громадянського суспільства та держави.</p>	X	X	X	робота в групах (інтерактивні вправи), модульний контроль (тест множинного вибору)
<p>ДРН 3. Ідентифікувати щонайменше 2 проблеми, що стосуються сфери майбутньої професійної діяльності, які</p>	X		X	робота в групах, тест множинного вибору

потребують вирішення у контексті Цілей сталого розвитку.				
ДРН 4. Планувати та презентувати проекти соціальної дії як член команди, усвідомлюючи свій внесок та відповідальність за результат.	X		X	командна презентація та захист проекту соціальної дії
ДРН 5. Ідентифікувати проблему, формувати план дослідження, використовуючи різні методи дослідження	X		X	захист проекту соціальної дії, тест множинного вибору
ДРН 6. Формувати справедливі процедури участі та колективного прийняття рішень, співпрацювати між собою, оцінювати власний внесок та внесок кожного члена групи у досягнення результату	X		X	груповий проект соціальної дії. Презентація проекту + взаємне оцінювання + самооцінювання

3. ЗМІСТ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА (ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ)

Тема. Перелік питань, що будуть розглянуті в межах теми	Розподіл в межах загального бюджету часу							Рекомендована література
	Аудиторна робота							
	Лк		П.з / семін. з		Лаб. з.	Самостійна робота		
	денна	заочна	денна	заочна		денна	заочна	
БЛОК 1								
Тема 1.1. Філософські засади демократичного врядування. Принципи демократії Філософські засади демократичного врядування (концепції Томаса Гоббса, Жан-Жака Руссо, Джона Локка). Формування суспільства та держави, функції держави. Принципи демократії. Сучасна демократія.	2		2		-	9	13	1,3 -5, 7, 26, 28
Тема 1.2. Права людини Поняття прав людини. Еволюція прав людини. Загальна декларація прав людини. Позитивні та негативні права. Розвиток уявлень про права людини в Україні. Міжнародні конвенції та пакти про права людини. Механізми захисту прав людини. Реалізація прав людини та проблеми у цій сфері	4	2	4	2	-	9	15	1,3-5, 7, 35.37
Тема 1.3. Конституціоналізм, ліберальна демократія та їх розвиток в Україні Конституційна держава. Україна і конституціоналізм. Адміністративно-територіальний поділ та система державного врядування в Україні. Механізми демократії в державному врядуванні. Вибори та політичні партії. Формування політичної системи в Україні, політичні партії та їх роль у демократичному процесі.	2	2	2	2	-	9	13	1,3-5, 7, 28
Тема 1.4. Громадянське суспільство і демократія Визначення громадянського суспільства. Огляд історії громадянського суспільства в Європі. Демократичні функції громадянського суспільства. Сила громадянського суспільства у	4		4		-	9	13	1,3-5, 7, 9, 25

демократичних реформах у країнах Східної Європи. Соціальний капітал: значення та функції. Виклики, пов'язані із громадянським суспільством. Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції. Україна і громадянське суспільство.								
Тема 1.5. Громадська участь Громадянство і демократія. Методи громадянської участі. Інформовані громадяни. Чинники, що впливають на участь громадян у політичних процесах. Громадянська участь в Україні.	2		4		-	9	13	1,3-5, 7, 9, 15, 18
Всього	14	4	16	4	-	45	67	
БЛОК 2								
Тема 2.1 Цілі сталого розвитку: глобальні виклики та завдання. Міждисциплінарні концепції та теорії, що лежать в основі сталого розвитку. Походження, розвиток та ідея глобальних Цілей сталого розвитку (ЦСР), основні «опори» та взаємозв'язки між цілями. ЦСР та суспільство: забезпечення стійкості та первинних потреб у суспільстві. Реалізація ЦСР в Україні.	4	2	4	2	-	9	13	2, 6, 8, 21
Тема 2.2. Запобігання та протидія корупції. Міжнародні стандарти у сфері запобігання і протидії корупції. Антикорупційне законодавство України. Роль і місце Національного агентства з питань запобігання корупції в системі антикорупційних органів України. Конфлікт інтересів та інші обмеження щодо запобігання корупції. Добросесність як інструмент протидії корупції. Академічна добросесність.	4	2	2	2	-	9	13	2, 6, 8, 10, 11, 16
Тема 2.3 Основи менеджменту проєктів соціальної дії Поняття проєкту та проєкту соціальної дії. 4 кроки планування. Основи аналізу зацікавлених сторін. Виявлення та аналіз проблем. Логічна модель (рамка). Постановка цілей і завдань проєкту. Визначення заходів. Складання бюджету проєкту. Моніторинг та оцінка проєкту. Основи аналізу ризиків.	4		4		-	9	14	2, 6, 8, 14, 21, 23
Тема 2.4 Ідентичність та культура Поняття ідентичності, способи формування і вираження ідентичностей і культур, їх змін і зв'язків між ними. Важливість поваги до ідентичності. Способи вираження ідентичності. Типи	2		2		-	9	14	2, 6, 8, 20

зв'язків між культурами. Повага до інших поглядів.								
Тема 2.5 Міжкультурний діалог Розуміння діалогу, як і в яких ситуаціях він застосовується. Мета та принципи діалогу. Як підтримувати діалог та обмінюватися досвідом в процесі діалогу. Навички і методики ведення діалогу: слухання, формулювання запитань, діалог у сфері громадського розвитку, діалог у нестабільних громадах. Діалог як засіб навчання й обміну досвідом.	2		2			9	13	2, 6, 8, 13, 22
Всього	16		14		-	45	67	

4. МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ТА НАВЧАННЯ

ДРН	Методи викладання (робота, що буде проведена викладачем <u>під час аудиторних занять</u> , консультацій)	К-сть годин	Методи навчання (які види навчальної діяльності має виконати <u>студент самостійно</u>)	К-сть годин
БЛОК 1				
ДРН1. Володіти знаннями про устрій демократичної держави, права і свободи людини та громадянина, вміти реалізовувати власні права, протистояти дискримінації, корупції та іншим формам недоброчесності, виявляти толерантність та доброчесність.	Проведення лекційних занять з мультимедійними презентаціями до кожної з тем Інтерактивні вправи («Прогулянка галереєю», «Континуум», «Людський барометр») Консультації	16	Опрацювання теоретичного матеріалу Підготовка до тестування (тест множинного вибору)	27
ДРН2. Знати форми політичної участі громадян в житті держави; розуміти особливості функціонування громадянського суспільства та його взаємозв'язок із державою; брати активну участь у суспільно-політичному житті громадянського суспільства та держави.	Проведення лекційних занять з мультимедійними презентаціями до кожної з тем Інтерактивні вправи («Дебати», «Медіація», «Чотири кутки») Консультації	14	Опрацювання теоретичного матеріалу Підготовка до тестування (тест множинного вибору)	18
БЛОК 2				
ДРН3. Ідентифікувати щонайменше 2 проблеми, що стосуються сфери майбутньої професійної діяльності, які потребують вирішення у контексті Цілей сталого розвитку.	Мультимедійна лекція Дискусія Симуляція Метод кейсів(casestudy)	8	Опрацювання теоретичного матеріалу Підготовка до тестування (тест множинного вибору)	14
ДРН4. Планувати та презентувати проекти соціальної дії як самостійно, так і як член команди, усвідомлюючи свій внесок та відповідальність за результат.	Мультимедійна лекція Метод кейсів Мозковий штурм Консультації викладача	12	Опрацювання теоретичного матеріалу Підготовка до тестування (тест множинного вибору) Взаємне навчання (peer to peer learning) Робота в малих групах (формування ідеї проєкту, ідентифікація, формування логічної	16

			моделі, розробка бюджету проєкту, підготовка презентації)	
ДРН5. Розуміти діалог як процесу трансформації і вирішення конфліктів надавати зворотній зв'язок	Мультимедійна лекція, лекція-дискусія, Метод кейсів(casestudy) Тренінгова вправа («Надаємо зворотній зв'язок»)	6	Опрацювання теоретичного матеріалу Підготовка до тестування (тест множинного вибору) Робота в малих групах Взаємне навчання (peer to peer learning)	16
ДРН6. Формувати справедливі процедури участі та колективного прийняття рішень, співпрацювати між собою, оцінювати власний внесок та внесок кожного члена групи у досягнення результату	Мультимедійна лекція Позитивно орієнтоване дослідження (тренінгова вправа),	4	Опрацювання теоретичного матеріалу Підготовка до тестування (тест множинного вибору)	14

5. ОЦІНЮВАННЯ ЗА ОСВІТНІМ КОМПОНЕНТОМ

5.1. Діагностичне оцінювання (не передбачено)

5.2. СУМАТИВНЕ ОЦІНЮВАННЯ

5.2.1. Для оцінювання очікуваних результатів навчання з дисципліни передбачено

№	Методи сумативного оцінювання	Бали / Вага у загальній оцінці	Дата складання
Блок 1			
1.	Виконання інтерактивних вправ	25 балів	протягом семестру
2.	Тестування за опрацьованими темами (тест множинного вибору)	10 балів	7-й тиждень
	Всього	35 балів	
Блок 2			
1.	Груповий проєкт (3-5 осіб, ідея проєкта пропонується здобувачами освіти самостійно)	25 балів	8-14-й тиждень
2.	Тестування за опрацьованими темами (тест множинного вибору)	10 балів	15-й тиждень
	Всього	35 балів	
	Іспит	30 балів	
	Всього	100 балів	

5.2.2. Критерії оцінювання

Блок 1				
	<i>0-14 балів</i>	<i>15-18 балів</i>	<i>19-22 бали</i>	<i>23-25 балів</i>
Інтерактивні вправи	здобувач освіти не брав участі у інтерактивних вправах, або брав участь не більше ніж в трьох, не виявивши при цьому належної активності, знань, умінь та навичок з курсу	здобувач освіти брав участь у більшості інтерактивних вправ, продемонстрував достатній рівень знань, умінь та навичок з курсу, проте допускався порушень регламенту занять, правил та сценарію вправ, виявляв недостатню активність та ініціативу	здобувач освіти здебільшого виявляв повагу до регламенту занять, готувався до них, виявляв активність, продемонстрував достатній рівень сформованості знань, умінь та навичок з курсу,	здобувач освіти виявляв повагу до регламенту занять, ретельно готувався до них, проявляв особисту ініціативу та високу активність, продемонстрував високий рівень сформованості знань, умінь та навичок з курсу
Тест множинного вибору	<i><6 балів</i>	<i>6-7 балів</i>	<i>8 балів</i>	<i>9-10</i>
	<i><60% правильних відповідей</i>	<i>60-74 % правильних відповідей</i>	<i>75-89 % правильних відповідей</i>	<i>90-100 % правильних відповідей</i>
Блок 2				
	<i>0-14 балів</i>	<i>15-18 балів</i>	<i>19-22 бали</i>	<i>23-25 балів</i>
Груповий проєкт	Не всі складові проєкту розроблено та/або інформація подана неструктуровано, немає розуміння логічної моделі (рамки). Результати представлено у невідповідному форматі.	Наявні усі складові без детального обґрунтування. Інформація а структурована, є чітке розуміння логічної моделі (рамки), реалізовано усі кроки формування проєкту. Результати представлено у відповідному форматі.	Обґрунтована важливість ідеї проєкту, виконано усі складові Наявні усі складові з обґрунтуванням. Є чітке розуміння логічної моделі (рамки), реалізовано усі кроки формування проєкту. Результати представлено у відповідному форматі. Дані є актуальними.	Обґрунтована важливість ідеї проєкту, виконано усі складові з повним обґрунтуванням та глибоким аналізом. Є чітке розуміння логічної моделі (рамки), реалізовано усі кроки формування проєкту. Аналіз є ґрунтовним, визначено ризики та перспективи Форма представлення повністю відповідає вимогам.
Тест множинного вибору	<i><6 балів</i>	<i>6-7 балів</i>	<i>8 балів</i>	<i>9-10</i>
	<i><60% правильних відповідей</i>	<i>60-74 % правильних відповідей</i>	<i>75-89 % правильних відповідей</i>	<i>90-100 % правильних відповідей</i>

<i>Іспит</i>	<i>0-17 балів</i>	<i>18-22 балів</i>	<i>23-26 балів</i>	<i>27-30 балів</i>
	Основний зміст матеріалу не викладено, висновків і узагальнень бракує, надано правильні відповіді менш ніж на 6 тестових питань	У викладі матеріалу мають місце прогалини, виклад не систематизований, висновки й узагальнення аргументовані слабо, в них допущені помилки, не менше ніж 7 правильних відповідей на тестові питання	У викладі матеріалу є незначні недоліки, у висновках і узагальненнях трапляються окремі неточності, не менше ніж 8 правильних відповідей на тестові питання	Здобувач освіти добре орієнтується в теоретичному матеріалі, виклад логічний, висновки аргументовані, не менше ніж 9 правильних відповідей на тестові питання

5.3. Формативне оцінювання:

Для оцінювання поточного прогресу у навчанні та розуміння напрямів подальшого удосконалення передбачено

№	Елементи формативного оцінювання	Дата
Блок 1		
1	Проходження тестування з (тест множинного вибору) зі зворотнім зв'язком з викладачем	7-й тиждень
2	Усний зворотний зв'язок від викладача під час занять	протягом занять
5	Взаємооцінювання за результатами інтерактивних вправ	протягом занять
Блок 2		
1	Проходження тестування з (тест множинного вибору) зі зворотнім зв'язком з викладачем	15-й тиждень
2	Консультації, усний зворотний зв'язок від викладача під час роботи над проектом	протягом занять
3	Усний зворотний зв'язок від викладача та студентів після презентації проекту	під час захисту

6. НАВЧАЛЬНІ РЕСУРСИ (ЛІТЕРАТУРА)

6.1 Основні джерела

6.1.1 Підручники, посібники

1. Доморослий В. І. Основи демократії (для студентів неспеціальних факультетів усіх форм навчання): Навчальний посібник. – Умань ВВЦ «Візаві», 2021. 158 с. URL: <https://lib.udau.edu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/9483c8d5-78f0-4e38-96ee-32a2f8631433/content>

2. Стратегія сталого розвитку: Європейські горизонти [Електронний ресурс]: Підручник / І.Л. Якименко, Л.П. Петрашко, Т.М. Димань, О.М. Салавор, Є.Б. Шаповалов, М.А. Галабурда, О.В. Ничик, О.В. Мартинюк. К.: НУХТ, 2022. 337 с. URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/7990/1/stratetiia_staloho.pdf

6.1.2 Методичне забезпечення

3. Михайліченко М.А., Рожкова Л.І. Громадянська освіта. Блок 1. Конспект лекцій: для студентів 1 курсу денної та заочної форм навчання усіх спеціальностей. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2023. 40 с.

4. Михайліченко М.А., Рожкова Л.І. Громадянська освіта. Блок 1. Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять: для студентів 1 курсу денної та заочної форм навчання усіх спеціальностей. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2023. 25 с.

5. Михайліченко М.А., Рожкова Л.І. Громадянська освіта. Блок 1. Методичні рекомендації для організації самостійної роботи: для студентів 1 курсу денної та заочної форм навчання усіх спеціальностей. Суми: Сумський національний аграрний університет, 2023. 23 с.

6. Орехова А.І. Громадянська освіта. Частина II. Навчальний посібник. Суми, 2025. 180 с.

7. Навчально-методичний комплекс «Громадянська освіта. Частина I» в системі Moodle. URL: <https://cdn.snau.edu.ua/moodle/enrol/index.php?id=4121>

8. Навчально-методичний комплекс «Громадянська освіта. Частина II» в системі Moodle URL: <https://cdn.snau.edu.ua/moodle/course/view.php?id=4230>

6.1.3 Інші джерела

9. Абдуллаєв В. А. Роль громадянського суспільства у запобіганні та протидії корупції. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2021. № 3 (30). С. 5-13. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2021/3/1.pdf>

10. Бахаєва, А.С., Іванченко О.М. Добросесність як інструмент протидії корупції. *Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід*: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 28 жовт. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2022. С. 39-41.

11. Буравська А.А. Стаднік І.В. Академічна добросесність в системі правових засобів протидії корупції у сфері освіти та науки. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2021. №13. Т.2. С. 88-93.

12. Державна політика гуманітарної безпеки у контексті становлення громадянського суспільства в Україні: навч. посібник / І. О. Парубчак та ін. Херсон: Олді-плюс, 2022. 190 с.

13. Дорошенко І. М. Державна (українська) мова як основа формування національної ідентичності українців. *Освітній дискурс*. 2022. Вип. 40. С. 26-37.

14. Живко З. Б., Снітко Є. О., Джегур Г. В., Руда І. І. Управління проектами в інноваційно орієнтованих організаціях у контексті сталого розвитку та формування регіональної політики активізації громадянського суспільства. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2022. № 1. С. 131-137.

15. Залучення молоді до розвитку громадянського суспільства: тренінговий посібник / Палагнюк Ю. В., Лушагіна Т. В., Акімова Т. Ю., Костєва Т. Б. та ін.; під заг. ред. проф. Ю. В. Палагнюк, Т. В. Лушагіної. Миколаїв: Вид-во: Ємельянова Т. В., 2021. 165 с.

16. Керецман О. М., Дегтяр О. А. Застосування штучного інтелекту з метою протидії корупції. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 4. С. 627-636.

17. Кодекс академічної доброчесності СНАУ. Суми, 2017. URL: http://docs.snau.edu.ua/documents/education/quality/kodeks_akadem_dobrochesnosti.pdf

18. Колодненко А.В., Михайліченко М.А. Електронні петиції: демократичний механізм взаємодії влади і суспільства, чи не виправдані очікування?. Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (14-16 травня 2024 р.). С.657.

19. Михайліченко М.А. Становлення та головні риси «путінізму». Матеріали НПК викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (26-29 квітня 2022 р.). С 283.

20. Кубко В. Національна ідентичність у протистоянні викликам війни та глобалізації. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2024. Вип. 57. С. 98-106.

21. Онікієнко Н. В. Управлінські стратегії для досягнення глобальних цілей сталого розвитку: роль менеджменту в реалізації глобальних ініціатив. *Економічний простір*. 2025. № 197. С. 100-106.

22. Приходько Г. І. Комунікативне значення в міжкультурній комунікації. *Нова філологія*. 2024. № 93. С. 157-162.

23. Рудич Л., Стеценко В., Шаповалов В. Розвиток компетенцій як інструмент забезпечення ефективного управління соціальними проектами. *Галицький економічний вісник*. 2022. № 3. С. 23-29.

24. Семенець Д.С., Михайліченко М.А. Електронні вибори: сучасний інститут демократії чи втрата довіри виборців. Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (14-16 травня 2024 р.). С.683.

25. Соціологічні та політологічні студії : підручник. Київ: Каравела, 2022. 520 с.

26. Ткачук А., Ткачук О . Що таке демократія? Знати, розуміти, застосовувати. Посібник для молоді і не тільки. К.: ТОВ “Видавництво Юостон”, 2020. 96 с. URL: https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/shho-take-demokratiya_sajt.pdf

27. Ткачук А. Ф., Наталенко Н. В. Місцева ідентичність. Для територіальних громад і не тільки / А. Ткачук, Н. Наталенко. К.: ТОВ “Видавництво “Юостон”, 2020. 97 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/691/local_identity_for_site.pdf

28. Цюрупа М., Ясинська В. Історія політичних і правових вчень: курс лекцій. Київ: Кондор, 2021. 270 с.

29. Часова Т. О., Леляк Я. О. Інноваційні підходи до боротьби з корупцією: міжнародний досвід та досвід України. *Dictum factum*. 2024. № 2. С. 307-314.

30. Biletska Iryna, Fedorenko Olena, Rozhkova Liudmyla, Kliasen Natalia, Gurska Olena, Protas Oksana. Pedagogical communication as a component of professional literacy. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, VOL.22 No.5, May 2022, P.757-761

31. Hlianenko, K., Sosnova, M., Mikhaylichenko, M., Soter, M., Kuzminska, Y. Utilisation of digital educational technologies in Ukraine's educational system. *Multidisciplinary Reviews*, 2024, 7(Special Issue), e2024spe009

<https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85200228740&origin=resultslist>

32. Lykhova, S.Y., Maistro, D.M., Tkachenko, V.V., Shestakova, S.O., Mikhaylichenko, M.A. Animal welfare: European standards as a basis for reforming national legislation in Ukraine. *Nativa*. 2023, 11(2), P. 264–271. URL:<https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85171765923&origin=resultslist&sort=plf-f>

33. Mykhailichenko M. A., Zigunov V. Yu. Policy of the Ukrainian People's Republic regarding the protection of the rights of the Jewish national minority. Modern paradigm of public and private law amidst sustainable development : Scientific monograph. Vol. 2. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. 408 p. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/363>

34. Nehoda, Y., Piast, N., Nosovets, N., Belan, T., & Rozhkova, L. (2024). Achieving gender equity in present-day educational settings. *Multidisciplinary Reviews*, 7, 2024spe013.

<https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe013><https://malque.pub/ojs/index.php/mr/article/view/3811>

35. Oriekhova A., Zhu Huijing. Features of the construction and functioning of the e-government system in the Chinese province of Zhejiang. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 48. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/48-2020> .

36. Rozhkova Lyudmila I., Shestakova Svetlana A., Kharchenko Inna I., Kuzmenko Natalia N. Charitable Activity in the Left Bank Ukrainian Provinces during the First World War. *Bylye Gody*. 2020. Vol. 57. Is. 3. 1387-1399. URL: http://ejournal52.com/journals_n/1599575483.pdf

37. Yasynok M., Kravtsova T., Kravchenko I., Kotviakovskiy Y., Mykhailichenko M. Bridging legislative gaps through judicial lawmaking in civil proceedings in Ukraine and Europe. *Ad alta: journal of interdisciplinary research*. 2022. №12(1). pp. 170-175. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/23714/>

6.2 Додаткові джерела

38. Конституція України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

39. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. Схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2018 р. № 710-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>

40. Загальна декларація прав людини. Прийнята и проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015

41. Академічна доброчесність. URL: <https://snau.edu.ua/viddil-zabezpechennya-yakosti-osviti/zabezpechennya-yakosti-osviti/akademichna-dobrochesnist/>

42. Антикорупційна діяльність в Сумському національному аграрному університеті: <https://snau.edu.ua/antikorupcija-programa/>

6.3 Програмне забезпечення

43. Пакет програмних продуктів Microsoft Office.

44. Програмне забезпечення (для забезпечення дистанційного навчання, Zoom, Moodle).